

УДК 821.161.2-311.6.09"2024"

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/90-2-31>**Марія РУСАНОВСЬКА,**

orcid.org/0009-0003-0937-835X

аспірантка кафедри теорії літератури та порівняльного літературознавства

Львівського національного університету імені Івана Франка

(Львів, Україна) m.t.rusanovska@gmail.com

ДОКУМЕНТАЛЬНИЙ РОМАН ЯК СПРОБА ВІДНОВИТИ ПАМ'ЯТЬ ПРО ВТРАЧЕНІ ПОКОЛІННЯ УКРАЇНИ («У ПОШУКАХ ЄВИ. ІСТОРІЯ ПРО ЧУМУ, ВІЙНУ ТА ЕМІГРАЦІЮ» МАКСИМА БЕСПАЛОВА)

Стаття присвячена аналізу документального роману «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» сучасного українського письменника Максима Беспалова з метою окреслення тенденцій літературного осмислення пам'яті поколінь та особливостей генераційної трансляції травматичних досвідів. Авторка статті поставила перед собою завдання проінтерпретувати переосмислення потреби людини в історії та нарації, тягlosti пам'яті та приватного виміру глобальних подій минулого й сучасності засобами документального й художнього письма, синтезом якого є аналізований твір М. Беспалова.

Дослідження жанрової специфіки роману «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» дозволило окреслити його як оригінальний зразок авторської модифікації жанру сімейної саги. Автор пропонує реконструкцію історії родини українських емігрантів у Централії Ориняків та пов'язаних із ними сімей у форматі оповіді про власне дослідження, яке завершилося не лише розгадкою таємниці могили Єви та Марії Ориняк, а й поверненням оповідача до справжньої місії його пошуків. Письменник поєднав у своєму творі ознаки генеалогічного детективу та філософського есею про римування історії, окресливши перегуки трьох викликів супроти людства протягом двох століть: чуми як пандемії (іспанський грип та COVID-19), Першої світової війни та російсько-української війни й вимушеної еміграції українців XX та XXI століття. Автор акцентує на автобіографічності наративу: оповідач – це він сам, а тому йому важливо наративізувати сучасні події в Україні, аби забезпечити трансляцію пережитих досвідів початку 20-х років XXI століття для наступних генерацій.

На прикладі розслідування-пошуку наратора розглянуто проблематику твору: важливість пам'ятання як збереження сімейного наративу, як претензії на власну версію минулого та місця в історії, аспект відповідальності нащадків за репрезентацію досвіду попередніх поколінь та пізнання свого коріння як можливості наближення до власної ідентичності. Проаналізовано художні концепти крихкості історії через образ капсули часу, яку закладали українські емігранти Централії, та скриньки часу, яку збирає вже сам оповідач, наскрізні образи метрик та реєстрів, а також пожеж – метафори загроз для генераційної пам'яті.

Ключові слова: пам'ять поколінь, сучасна українська проза, сімейна сага, ідентичність, історія, травма, генераційний досвід.

Mariia RUSANOVSKA,

orcid.org/0009-0003-0937-835X

PhD student at the Department of Literary Theory and Comparative Literary Studies

Ivan Franko National University of Lviv

(Lviv, Ukraine) m.t.rusanovska@gmail.com

A DOCUMENTARY NOVEL AS AN ATTEMPT TO RESTORE THE MEMORY OF LOST GENERATIONS OF UKRAINE ("IN SEARCH OF EVA. A STORY OF PLAGUE, WAR, AND EMIGRATION" BY MAKSYM BESPALOV)

The article is devoted to the analysis of the documentary novel «In Search of Eva. A Story of Plague, War, and Emigration» by the contemporary Ukrainian writer Maksym Bepalov in order to outline the trends in literary comprehension of intergenerational memory and the peculiarities of the generational transmission of traumatic experiences. The author of the article has set herself the task of rethinking the concept of human need for history and narrative, the continuity of memory and the private dimension of global events of the past and present through documentary and fiction writing, the synthesis of which is the analyzed work by M. Bepalov.

The study of the genre specificity of the novel «In Search of Eve. A Story of Plague, War, and Emigration» allowed us to define it as an original example of the author's modification of the family saga genre. The author offers a reconstruction of the history of the Oryniak family of Ukrainian immigrants in Centralia and related families in the format of a narrative about his own research, which ended not only with the unraveling of the mystery of the grave of Eva and Maria Oryniak, but also with the narrator's return to the true mission of his search. The writer combines the features of a genealogical

detective story and a philosophical essay on the rhyme of history, outlining the resonances of three challenges to humanity over two centuries: plague as a pandemic (Spanish flu and COVID-19), World War I and the Russian-Ukrainian war, and the forced emigration of Ukrainians in the twentieth and twenty-first centuries. The author emphasizes the autobiographical nature of the narrative: the narrator is himself, and therefore it is important for him to narrate contemporary events in Ukraine in order to ensure that the experiences of the early 20s of the twenty-first century are transmitted to future generations.

Using the example of the investigation-search for a narrator, the author examines the problems of the work: the importance of remembering as a preservation of the family narrative, as a claim to one's own version of the past and place in history, the aspect of the responsibility of descendants for representing the experience of previous generations and the knowledge of one's roots as a way to approach one's own identity. The author analyzes the artistic concepts of the fragility of history through the image of a time capsule laid by Ukrainian emigrants in Centralia and a time box collected by the narrator himself, as well as through the images of metrics and registers, and fires as metaphors for threats to generational memory.

Key words: generational memory, contemporary Ukrainian prose, family saga, identity, history, trauma, generational experience.

Постановка проблеми. У часи глобальних катаклізмів література шукає точку опори в опрацюванні минулого, а в умовах посттоталітарної дійсності – ключ до віднайдення історії, яку замовчували жертви та переписували агресори. Ця тенденція вкотре знайшла підтвердження в сучасному українському літературному процесі: протягом останнього двадцятиліття в Україні вийшли друком «Майже ніколи не навпаки» (2007) й «Букова земля» (2019) Марії Матіос, «Музей покинутих секретів» (2009) Оксани Забужко, «Століття Якова» (2010) і «Соло для Соломії» (2013) Володимира Лиса, «Дім для Дома» (2017) Вікторії Амеліної, «Вічний календар» (2019) Василя Махна, «Люди в гніздах» Олега Коцарева (2017), «Мій дід танцював краще за всіх» (2019) Катерини Бабкіної, «Амадока» (2020) Софії Андрухович, «Яблука Єви» (2022) Христини Коціри, «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» (2024) Максима Беспалова, «Жінка роду мого» (2024) Єви Лотоцької. Ідея відновлення пам'яті поколінь, осмислення генераційних досвідів в українському контексті пройшла шлях від постколоніальних свідчень та оприявлення замовчуваної правди до пошуку паралелей з минулим на тлі російсько-української війни та рефлексії переживань сучасних поколінь. Продуктивність та популярність тематики зумовлює письменницький пошук нових способів літературної репрезентації історичної та поколінневої пам'яті за допомогою авторських модифікацій родинних наративів та гри із жанром сімейної саги: від епопеї, «роману-панорами завдовжки у 225 років» (за авторським визначенням Марії Матіос) до новелістичної моделі чи антисаги як (де)конструкції канонічного жанру.

Максим Беспалов – український письменник, журналіст, блогер-мандрівник, автор низки книг у жанрі художнього репортажу, альтернативної історії та соціальної фантастики – пропонує свою версію роботи з пам'ятанням у версії документалістики та автобіографістики. Над документальним

романом «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» він працював протягом десяти років, поєднавши історико-фактологічні пошуки з рефлексіями на тему пам'яті як потреби, пошуку як мети та циклічності історії. Роман М. Беспалова в рік публікації увійшов до довгих списків премій Книга року BBC (есеїстика) та Премії імені Юрія Шевельова й знайшов свій відгук у рецензіях. Відтак виникає потреба вдумливого літературознавчого прочитання твору з метою окреслення нових тенденцій у літературній терапії пам'яті, інструментарію конструювання історії та вписування сучасності в тло генераційних досвідів.

Аналіз досліджень. На час написання статті наукових розвідок, присвячених пам'яттєвій чи жанрологічній проблематиці роману «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» М. Беспалова, немає. У світлі літературної критики на ще один роман про пам'ять і забуття звернули увагу Ніка Чулаєвська, Ганна Улюра, Аріна Кравченко. До тематики відновлення пам'яті та приватного виміру глобальної історії в сучасній українській прозі у своїх наукових розвідках зверталися Ярослав Поліщук, Оксана Пухонська, Тетяна Гребенюк, Агнешка Матусяк, Катажина Якубовська-Кравчик, Христина Рутар, Уляна Федорів, Анна Черниш. Жанрові трансформації та модифікації родинного наративу пам'яті досліджували Оксана Румянцева-Лахтіна, Наталія Порохняк, Тарас Гросевич, Софія Варецька, Ольга Гречешнюк.

Мета статті – проаналізувати документальний роман «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» М. Беспалова крізь призму студій пам'яті й травматичного досвіду, зосередившись на переосмисленні потреби людини в історії і нарації та особливостях трансляції генераційної пам'яті на тлі глобальних історичних подій.

Виклад основного матеріалу. М. Беспалов позиціонує «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію» як документальний роман, однак вже в самій анотації окреслено ще дві жан-

роназви: «... це розлогий есей про пошук, де сам пошук є важливіший, ніж результат, а дорога є важливіша, ніж фінальна точка. Це родинна сага втрачених поколінь України, пам'ять про які має бути відновлена» (Беспалов, 2024: 4). У післямові автор написав про те, що задумував твір як художній, однак зрештою перетворив його на документальний із невеликими художніми вставками. Єдиною повноцінною вигадкою письменник називає те, що вперше побачив пенсильванський надгробок Єви Ориняк та її доньки Марії у 2013 році віртуально, через допис свого друга, ізраїльського блогера Олександра Беленького (ідентифікацію героя та правопис прізвища зберігаємо згідно з текстом роману. – примітка М. Р.), а не перебуваючи в Централії (Беспалов, 2024: 301). Цей момент став відправною точкою подорожі М. Беспалова між двома континентами та двома століттями.

Загалом у романі вбачаємо ознаки документальності в переважній оповіді від першої особи в минулому часі (автобіографічний шукач Максим Беспалов як наратор), постійній актуалізації часу пошуку та знахідок, намаганні хронологізувати свій досвід дослідження, включення до твору фотографії могили Єви та Марії Ориняк, світлина із сімейного архіву родини емігрантів, текстів документів (наприклад, лист Кіндрата Ориняка брату Луці, прочитані метрики). Композиція твору не хронологічна, бо в подіях реконструйованого минулого є переміщення в часі й просторі, які актуалізують певний артефакт чи подію з майбутніх пошуків. Кожен розділ роману означений не лише назвою, а й локусом та часом дії, які помежовані від кінця XIX століття до липня 2024 року, а географія твору охоплює Україну (Дніпропетровськ (з 2016 р. – Дніпро), Львів, Харків, села Карпат, Херсонщину), Ірландію, США (Централію), Іспанію (Барселону) тощо. Однак глобальнішим в аналізованому романі є не стільки точне документальне відтворення життя української еміграції в Централії та подій, що передували йому, скільки осмислення, чому віднайдення досвідів минулого, повернення емігрованих поколінь в українську історію є потребою сучасних генерацій, що вимагало від автора відповідного художнього нашарування.

Для мандрівника-дослідника детективне розслідування еміграційних досвідів української родини Ориняків постає ключем до розуміння циклічності історії. Ця теорія з філософії історії пов'язана з ідеями вічного повернення Ф. Ніцше, вічної сутності історії Дж. Віко (Зашкільняк, 1999: 95), студіями культури й циві-

лізацій О. Шпенглера й А. Тойнбі (Зашкільняк, 1999: 172–173), поняттям осьового часу з акцентом на духовне становлення людства, яке ввів К. Ясперс. Український історик Ярослав Грицак не поділяє ідею циклічності як повторення подій, натомість наголошуючи на римуванні історії: «Це означає, нема і не може бути двох однакових подій. Але з їхніх порівнянь – там, де вона римується, і там, де вона не римується, можемо витягнути певні висновки» (Грицак, 2022). Саме філософська візія римування XX і XXI століття додає есеїстичності аналізованому романові: Перша світова війна (1914–1918) та російсько-українська війна (2014–...), пандемія іспанського грипу 1918–1920 років та пандемія COVID-19, вимушена еміграція українців з Австро-Угорщини на початку минулого сторіччя та еміграція внаслідок повномасштабного вторгнення Росії в Україну в лютому 2022 року. Власне ці три травматичні досвіди (чума як епідемія, війна й еміграція) оповідач порівнює з вершинами Апокаліпсиса, наголошуючи на руйнуванні усталених підвалин світового порядку, травматичному досвіду людини через біблійну алюзію. Він досліджує згадані історичні катаклізми, проживаючи дуже схоже у своїй сучасності: саме подібність (римування) дозволяє наблизитися в розумінні обставин аналізованого часового відтинка. І ця подібність також є простором для оповідачевих роздумів про сенс історії, про фіксацію подій, про вписаність в історію та пам'ятання.

Літературознавиця та критикиня Ніка Чулаєвська порівнює твір М. Беспалова з романом «НННН. Голову Гімлера звать Гайдріх» французького письменника Лорана Біне, який поєднав історичний наратив із розповіддю про своє дослідження, власне оповідь про творення оповіді (Чулаєвська, 2024). Таке зміщення акценту в романі «У пошуках Єви. Роман про чуму, війну та еміграцію» сформуло передусім історію про віднайдення пам'яті, а вже потім своєрідну гру з жанром сімейної саги – розповіддю про кілька генерацій Ориняків. Н. Чулаєвська підкреслює, що події XXI століття «водночас заважають і допомагають у створенні цієї історії, але насамперед формують своєрідний погляд, створюють ту історичну паралель, яка надає особливого сенсу подіям минулого» (Чулаєвська, 2024). Прикметно, що найбільші зрушення в пошуках дослідника історії Ориняків стаються в кризові моменти під час пандемії та повномасштабного вторгнення. Оповідач роздумує про тяглість історії, про потребу прожити схожий досвід, щоб зрозуміти минуле. Власне це є концептуалізацією тези фран-

цузького психоаналітика Жана-Макса Годієра про те, травма промовляє до травми (Карут, 2017: 150).

Складова родинної саги в аналізованому романі втілюється через те, що оповідач довідується історію Ориняків та пов'язаних із ними родин, відновлюючи пазли сімейних зв'язків, еміграційних маршрутів та історичних катаклізмів. Шукаючи згадки в документах в українських та американських архівах вручну чи віртуально, М. Беспалов художньо реконструює події, які могли б відбуватися на ярмарку в Сморгі, на пароплаві на шляху до Америки чи в самій Централії. Пошуки оповідача тривають від однієї знахідки до іншої: від фото надгробного каменя до скупих відомостей у реєстрах і метричних книгах та світлих, отриманих від американських нащадків роду. Шукаючи інформацію про вже померлих Ориняків, дослідник дізнається і про нащадків в Україні та США. Доля братів Ориняків склалася по-різному, однак на обох континентах представники їхніх родин знають про своє генераційне минуле надто мало. На пам'ятанні баби Марії Оринячки та Михайла Ориняка позначився вплив тоталітарної радянської системи, яка могла зробити будь-кого ворогом народу через родичів за кордоном, тому спогади про емігрантів були замовчуваними. Нащадки в США вже набули іншої ідентичності, відтак українські корені для них є спадком минулого, але найчастіше невідомістю, а настирливість українського мандрівника-шукача дивує їх. Лише повномасштабне вторгнення та масовий інтерес до українців спонукав Девіда Ориняка відповісти на забутий лист Максима, а потім познайомити оповідача з літньою американкою Бетсі, прийомною донькою Софії-Жозефіни Ориняк-Кіршоу, єдиної з роду Ориняків, «історія яких – це історія її самої» (Беспалов, 2024: 205), хоч і не по кровному зв'язку. Відтак ефемерні пошуки українського одержимого пам'яттю набувають рис родинного нарративу, який має слухача й спадкоємця.

Попри ілюзію шансу на збереження пам'яті про Ориняків у США, на нашу думку, автор акцентує на втраченості поколінь емігрантів для України: вони покидали Батьківщину, часто через помилки набували нових прізвищ, згодом американських імен, вказували в документах різні національності та пов'язували себе з різними країнами протягом свого еміграційного життя. Репрезентований у творі еміграційний досвід є травматичним (важка праця, труднощі з влаштуванням побуту на новому місці, чужинство), це розрив із рідним Домом, родиною та традиціями: «Щоб зважитися на далеку і тривалу поїздку до Америки, слід зробити кілька величезних кроків уперед, пере-

ступити через досвід поколінь. Проте справжня нужда штовхає чоловіків на небачену доти в історії авантюру» (Беспалов, 2024: 52). У цих реаліях вбачаємо демітологізацію стереотипного хорошого життя, «золотого віку» українців Галичини «за бабці Австрії» (Беспалов, 2024: 62): колоніальне становище змушувало шукати нових земель і можливостей працювати, щоб вижити. У контексті українців Централії втрату Дому можемо означити як подвійну, бо перший еміграційний прихисток, який дав розвиток, не дав стабільного й тривалого майбутнього на цих територіях.

Свій інтерес до загадок минулого М. Беспалов виводить із підліткових блукань закинутими будівлями: «Зростаючи у відносній стабільності, людина шукає гострих відчуттів і, зокрема, досвіду, пов'язаного зі смертю. <...> Після 2014 року моя пристрасть гуляти закинутими будинками згасла» (Беспалов, 2024: 23). Цю метафору можна означити як початок нової ери в ставленні українців до минулого: воно стає важливим тоді, коли є загроза втратити теперішнє, коли виникає природна потреба опертися на генераційний досвід. Спочатку оповідач сприймає пошук як виклик, божевільне зацікавлення. Роботу з випусками газети «Свобода» він порівнює з політично-економічною комп'ютерною стратегією (Беспалов, 2024: 45), процес дослідження та відкриті факти означає як велику мозаїку, величезний вітраж.

Журналістка й критикиня Аріна Кравченко зауважує, що роман М. Беспалова «виявляється текстом зі свідомою першопочатковою обмеженою долученістю (оскільки спершу він побачив могилу Єви й Марії віртуально через допис блогера, а описаний епізод першого перебування оповідача на цвинтарі Централії є фікцією, про що автор зазначає наприкінці книги – примітка М. Р.), а відтак – не текстом-реконструкцією історії Ориняків, а текстом-фіксацією поступового долучення автора до цієї сімейної історії – різниця принципова, адже від форми залежить зміст: у центрі не могли опинитися Ориняки, це історія авторського «Я» та всіх його перипетій» (Кравченко, 2025). На нашу думку, це не відіграє ключової ролі в зацікавленні автора роману історією родини емігрантів, натомість, відновлюючи втрачену пам'ять абсолютно чужої для нього родини, вже в кінці пошуків письменник усвідомлює потребу віднайти пам'ять своєї родини. Символічно, що це відбувається під час поїздки головного героя з волонтерами на Херсонщину, де поблизу села Рубанівка під час форсування Дніпра 22 листопада 1943 року загинув його прадід Федір Якович Моржевський і похований у братській могилі радянських воїнів.

Цей момент є своєрідною кульмінацією, адже відбувається катарсис у сприйнятті головного героя: він опиняється на місці нащадків Ориняків, які забули свої минулі покоління. Цікаво, що потреба оповідача в пам'ятанні вилилася в авантюрну історію з пошуком втраченої правди про чужих людей у далекій Централії тоді, коли власне минуле стиралося. Сублімуючи потребу нарації, герой нарешті приходить до розуміння своєї справжньої мети – відновити власну історію. Н. Чулаєвська підсумовує це як шлях, що виявився важливішим за всі знахідки, як своєрідне втілення схеми міту, наприкінці якої зміни відбуваються в самому героєві-оповідачу (Чулаєвська, 2024). Прикметним є ім'я головної героїні розслідування – Єва. Це відсилання до біблійного початку людства, а тому – шляху людини до розуміння самої себе.

Крихкість історії в романах підкреслено в наскрізних образах метрик, у яких з'являються відомості про народження й смерть, а між ними – людські історії, які губляться в часі. Четвертим вершиником Апокаліпсиса після чуми, війни та еміграції за М. Беспаловим можна вважати пожежу. Підземна пожежа, яка розпочалася 1962 року в шахтах Централії, перетворила її на місто-привид, знову відірвавши українців місця, що стало простором нового життя і дало можливість заробляти. У ХХІ столітті згорів давній храм у Сможому, а назва села Погар буквально означає «згарище». Пожежа в романі є метафорою постійної загрози для трансляції пам'яті між генераціями українців. Це також біблійна алюзія до вогненної геєни – втілення пекла, місця, де постійно горить вогонь, про що М. Беспалов згадує в одному з інтерв'ю, як і про те, що первісно його книга мала називатися «Пожежа» (Кокора, 2024). Символічно, що в остаточній назві роману акцент зміщено на пошук та першопочаток історії людства, тобто на позитивне розв'язання пам'яттєвої проблематики.

Саме українці Америки творять простір пам'ятання Централії. Капсула часу, закладена під наріжним каменем міста з написом «1866–1966», «стала надгробком Централії» (Беспалов, 2024: 239). Речі в ній – остання згадка про містян на місці згарища. Наприкінці твору оповідач створює власну скриньку часу з тим, що, на його думку, варто пам'ятати з історії написання цієї книги: пляшку з-під горілки з села Розтоки й правий кросівок «Adidas», медичну маску з 2020–2022 рр., швидкісний тест на COVID-19, зелений паперовий стаканчик з написом «Максу від Жадана», важливі для дослідження книги, пам'ятну їжу, шматок антрациту з Пенсильванії, павербанк з часів блекаутів та ін. (Беспалов, 2024: 301–307).

Це можна трактувати як прагнення окреслити утилітарні та символічні речі ХХІ століття, які стали репрезентантами часу пандемії та війни в Україні, адже через десятки років дійсність сучасних поколінь будуть розшифровувати наступні генерації.

Власне дію роману зосереджено на пошуку пам'яті як приватного виміру великої історії. Оповідач роздумує, що залишається після людини та коли існує пам'ять: «Більшість розчиняється в історії без жодного сліду. Навіть найкращі з нас перестають існувати у згадках друзів, знайомих, нащадків уже через два-три покоління. Вицвітають світлини, розсипаються в архівах газети, метричні книги, зникають у безвісті улюблені, потрібні колись речі. Одиницям вдається закріпитися в історії, проте чи надовго? Чи існувала пам'ять про Василя Ориняка, поки я не знайшов згадки про нього на цвинтарі в мертвому містечку та підшивках кількох забутих газет?» (Беспалов, 2024: 48). Характерним обрамленням сюжету віднайдення пам'яті є містичний образ долоні, що торкається головного героя на цвинтарі біля могили Єви Ориняк (Кеніг) у першому розділі. Потім майже через десятиліття долоня з'являється в доторку до наратора навесні 2022 року, коли він вже побачив фото Єви й Марії із сімейного альбому американських нащадків Ориняків. Це стається на львівському балконі під звуки сирен повітряної тривоги. У цій містичній присутності померлих у сучасності втілюється метафора генераційного досвіду, який відлунує в нащадках: в Україні знову війна. Повертаючись до Централії у 2023 році, оповідач ритуалізує свій виконаний обов'язок віднайти пам'ять: він розсипає ґрунт зі Сможого й садить абрикосові кісточки з Погара на могилі Єви й Марії. Цей жест символізує зв'язок українських родин.

М. Беспалов наголошує на тому, що історію потрібно фіксувати якомога швидше, у режимі живого часу, бо спогади є ненадійними, вони здатні знецінювати минулі переживання, коли з'являються нові й страшніші, як-от пандемія коронавірусу, що закінчилася в Україні 24 лютого 2022. Аналізуючи події часів пандемії іспанки, М. Беспалов дивується, що така трагедія «майже не залишила сліду в мистецтві» (Беспалов, 2024: 42). Водночас свій роман письменник теж сприймає як у капсулу часу, відтак транслює новітні досвіди проживання пандемії COVID-19 (ізоляція, обмеження, хвороба, смерті, віртуалізація спілкування), які ще не набули широкого осмислення у світовій літературі. У випадку української літератури цей досвід вже є витісненим повномасштабною війною, тому ця лакуна травматичної пам'яті

потребуватиме заповнення. Із цією ж метою автор роману документує плани українців на 24 лютого 2022, яке мало бути звичним днем, але стало відліком нової травматичної дійсності.

Натомість у фантазіях наратор міркує про можливість еміграції. Літературна критикиня Г. Улюра назвала це «міркуваннями від сорокарічного чоловіка, що коли росіяни ввійдуть у Львів, він кучерявими стежками вишиється через кордон» (Улюра, 2024). Не можна не погодитися, що такі ідеї контрастують із патетичною позицією оповідача як першого усвідомленого українця у своєму роді, друга загиблого поета Володимира Вакуленка-К. Утім, очевидно, автору йдеться про те, що війна – це також досвід еміграції (простежується паралель з еміграцією чоловіків з Австро-Угорщини, що прирівнювалася до дезертирства). Водночас він оприявнює негероїчну модель проживання досвіду війни. Автор дає оповідачу своє ім'я та прізвище, тому читач і критик ототожнюють їхні позиції. Українська література й суспільство загалом ще формують позицію до того, як можна писати про війну. У М. Беспалова своя формула: «Ця війна – нескінченний парад людських учинків, які визначають майбутнє на покоління й покоління вперед» (Беспалов, 2024: 256). Один з учинків автора – спроба завадити забуттю, відтак його роман містить особливо виразну тенденцію проєктування. Оповідача цікавить, якими будуть спогади про 20-ті роки ХХІ століття, якими будуть артефакти, про що писатимуть. Аналізуючи минуле, він аналізує і сучасність, з одного боку, зблизька, із позиції, що покладе у свою скриньку часу, а з іншого – дистанціюючись та обсервуючи дійсність як історичний час із позиції стороннього спостерігача.

Висновки. Капсули часу (спогади й речі, які варто закарбувати в пам'яті) та колекції віднай-

дених артефактів творять внутрішній (художній) сюжет документального роману «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію», наскрізною ідеєю якого є потреба пам'ятати й проговорити пережите. Обравши своєрідну модифікацію жанру роману, що втілилася в поєднанні документального й художнього вимірів письма, детективного пошуку з філософською візією римування історії, реконструкції сімейної саги з оповіддю про генеалогічне дослідження роду Ориняків, М. Беспалов укотре в сучасній українській літературі нагадує про важливість пам'ятання як претензії на власне місце в історії та можливості опертя на досвід попередніх поколінь.

Пишучи наратив про віднайдення пам'яті, автор зосередився на тому, що змінюються не лише виміри пам'ятання минулого, а й сама людина в пошуках досвідів минулих генерацій. Часто наближення до них можливе лише за умови переживання схожих подій, а доцінення справжньої історії, досвідів минулого найчастіше відбувається в критичні ситуації сучасності, як і повернення до ідентичності. Актуалізувавши українське травматичне коло та досвіди ХХ століття, письменник водночас наративізував сучасні події пандемії, повномасштабного вторгнення Росії в Україну та новітню вимушену еміграцію українців з акцентом на історичності турбулентного часу та потребі пам'ятання/вписування його в хроніку катастроф людства. Відповідно сучасність, яку репрезентує М. Беспалов у своєму романі, постає аналогом капсули часу, що колись закладали українці Централії. І сам роман, і метафорично-реалістична авторська скринька часу є запорукою тривкості пам'ятання для наступних генерацій чергового травматичного досвіду, що підсвідомо впливатиме на нащадків уцілілих.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Беспалов М. У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію. Львів: Локальна історія, 2024. 312 с.
2. Грицак Я. Історія не повторюється – історія римується. *New Voice: вебсайт*. 2022. 4 грудня. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/rosiya-rozvalitsya-ale-cogo-nedostatno-gricak-pro-te-yak-znishchiti-imperiyu-rf-novini-ukrajini-50287928.html> (дата звернення: 10.05.2025).
3. Зашкільняк Л. Методологія історії від давнини до сучасності. Львів: Львівський державний університет імені Івана Франка, 1999. 226 с.
4. Карут К. Почути травму. Розмови з провідними спеціалістами з теорії та лікування катастрофічних наслідків. Інтерв'ю провела Кеті Карут / пер. з англ. К. Дисі. Київ: ДУХ І ЛІТЕРА, 2017. 496 с.
5. Кокора А.-Л. «Повернути загублену частинку пазлу історії України на своє місце». Максим Беспалов про книжку «У пошуках Єви»: інтерв'ю. *Локальна історія: вебсайт*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/povernuti-zagubleni-chastinku-pazlu-istoriyi-ukrayini-na-svoie-mistse-maksim-bespalov-pro-knizhku-u-poshukakh-ievi/> (дата звернення: 30.04.2025).
6. Кравченко А. «У пошуках Єви» Максима Беспалова: (дис)баланс між історією та історіями. *Культ Критики: вебсайт*. URL: <https://kultkrytyky.com/u-poshukah-%D1%94vy-maksyma-bespalova-dysbalans-mizh-istoriy%D1%94yu-ta-istoriyamy/> (дата звернення: 16.04.2025).
7. Улюра Г. Історична реконструкція Беспалова: Марія, донька Єви — алегорія на тлі. *Український тиждень: вебсайт*. URL: <https://tyzhden.ua/istorychna-rekonstruktsiya-bespalova-mariia-donka-ievyy-alehoriia-na-tli/> (дата звернення: 10.04.2025).

8. Чулаєвська Н. На початку була Централія: рецензія на документальний роман Максима Беспалова «У пошуках Єви. Історія про чуму, війну та еміграцію». *Media Sensor: вебсайт*. URL: <https://sensormedia.com.ua/books/na-pochatku-bula-czentraliya-recenziya-na-dokumentalnyj-roman-maksyma-bespalova-u-poshukah-yevy-istoriya-pro-chumu-vijnu-ta-emigracziyu/> (дата звернення: 10.04.2025).

REFERENCES

1. Bepalov M. (2024) *U poshukakh Yevy. Istoriia pro chumu, viinu ta emihratsiiu* [«In Search of Eva. A Story of Plague, War, and Emigration»]. Lviv: Lokalna istoriia, 2024. 312 s. [In Ukrainian].
2. Hrytsak Ya. (2022) *Istoriia ne povtoriuetsia – istoriia rymuietsia* [History does not repeat itself – history rhymes]. *New Voice: vebсайт*. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/rosiya-rozvalitsya-ale-cogo-nedostatno-gricak-pro-te-yak-znishchiti-imperiyu-rf-novini-ukrajini-50287928.html> (date of access: 10.05.2025). [In Ukrainian].
3. Zashkilniak L (1999) *Metodolohiia istorii vid davnyiny do suchasnosti* [Methodology of history from antiquity to the present days]. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet imeni Ivana Franka. 226 s. [In Ukrainian].
4. Karut K. (2017) *Pochuty travmu. Rozmovy z providnymy spetsialistamy z teorii ta likuvannya katastrofichnykh naslidkiv*. Interviu provela Ketі Karut [Listening to Trauma: Conversations with Leaders in the Theory and Treatment of Catastrophic Experience (Interviews by Cathy Caruth)] / per. z anhl. K. Dys [translated by K. Dysa]. Kyiv: DUKh I LITERA. 496 s. [In Ukrainian].
5. Kokora A.-L. (2024) «Povernuty zahubleni chastyнку pazlu istorii Ukrainy na svoje mistse». Maksym Bepalov pro knyzhku «U poshukakh Yevy»: interviiu. [«Putting a lost piece of the puzzle of Ukrainian history back in its place». Maksym Bepalov on the book «In search of Eva»: an interview]. *Lokalna istoriia: vebсайт*. URL: <https://localhistory.org.ua/texts/interviu/povernuti-zagubleni-chastyнку-pazlu-istoriyi-ukrayini-na-svoje-mistse-maksim-bespalov-pro-knizhku-u-poshukakh-ievi/> (date of access: 30.04.2025). [In Ukrainian].
6. Kravchenko A. (2025) «U poshukakh Yevy» Maksyma Bepalova: (dys)balans mizh istoriieiu ta istoriiamy [«In search of Eva» by Maksym Bepalov: disbalance between history and stories]. *Kult Krytyky: vebсайт*. URL: <https://kultkrytyky.com/u-poshukah-%D1%94vy-maksyma-bespalova-dysbalans-mizh-istori%D1%94yu-ta-istoriyamy/> (date of access: 16.04.2025). [In Ukrainian].
7. Uliura H. (2024) *Istorychna rekonstruktsiia Bepalova: Mariia, donka Yevy – alehoriia na tli* [Historical reconstruction by Bepalov: Mariia, daughter of Eva – allegory in the background]. *Ukrainiskyi tyzhden: vebсайт*. URL: <https://tyzhden.ua/istorychna-rekonstruktsiia-bespalova-mariia-donka-iev-yalehoriia-na-tli/> (date of access: 10.04.2025). [In Ukrainian].
8. Chulaievskа N. (2024) *Na pochatku bula Tsentraliia: retsenziia na dokumentalnyi roman Maksyma Bepalova «U poshukakh Yevy. Istoriia pro chumu, viinu ta emihratsiiu»* [In the beginning there was Centralia: a review of Maksym Bepalov's documentary novel «In Search of Eva. A Story of Plague, War, and Emigration»]. *Media Sensor: vebсайт*. URL: <https://sensormedia.com.ua/books/na-pochatku-bula-czentraliya-recenziya-na-dokumentalnyj-roman-maksyma-bespalova-u-poshukah-yevy-istoriya-pro-chumu-vijnu-ta-emigracziyu/> (date of access: 10.04.2025). [In Ukrainian].

Дата першого надходження рукопису до видання: 18.08.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 26.09.2025

Дата публікації: 23.10.2025